

2. AZ EGYÉNI ÉS KOLLEKTÍV JOGFOSZTOTTSÁG KORA

A második világháború utáni kurta demokratikus kísérletnek – romániai tanügyi vonatkozásairól szól könyvünk törzsanyaga – egész Kelet-Európában egy hirtelen és erőszakosan keresztülvitt fordulat vetett véget. Történészek megállapítása szerint, Romániában a változás olyan sztálinista típusú totalitárius államot szült, melyet az etnokrata uralmat természetesnek tekintő rezsim (elit) igazgatott. Mi több, a hetvenes-nyolcvanas években a történelmi fejlődés szükségszerű következményének kiáltotta ki a politikusi gárda a kisebbségek asszimilációját, s ha a folyamat nem ment magától, iparkodott saját eszközeivel siettetni.

Ami tárgyunkat illeti, 1948-ban olyan új szakasza kezdődik a romániai magyar iskolaügynek, mely tulajdonképpen máig tart, annak ellenére, hogy a kommunista rend összeomlott, és a társadalmi viszonyok is átalakulóban vannak. Az 1948-as tanügyi reform következményeként a magyar iskolahálózat addigi viszonylagos önrendelkezését egy csapásra elveszítette, miután politikailag és társadalmilag a talajt úgyszólván kihúzták alóla, ugyanakkor anyagi alapját és szervezeti felépítményét beolvasztották a hipercentralizált állami struktúrákba. Az egyoldalú függés és kiszolgáltatottság előbb-utóbb egyensúlyvesztéshez és torzuláshoz kellett hogy vezessen. A fokozatos térvésztés és sorvadás folyamata a nyolcvanas években érte el a mélypontot, akkor már tulajdonképpen a kisebbségi oktatás teljes felszámolását tekintette céljának a hatalom. Az ún. szocializmus éveiben az állandó átszervezések eredményeként, melyek egymást érték a voluntarista társadalmi gyakorlatnak megfelelően, e szerkezet egyre legyengültebb és egyre szétziláltabb állapotba került.

Az oktatásügy félévszázados történetének mozzanataiból kiemelnök a következőket:

Az 1948. április 13-án elfogadott új alkotmány tartalmazott egy olyan elvet, mely fölött még az év vége előtt „eljárt az idő”, ahogy az erőszak bűvöletébe került ideológusok mondták: az anyanyelvű oktatás szervezésének jogáról van szó, melynek kollektív alanya a nemzetiség kellett volna hogy legyen. S bizonyára örömet lett is volna, ha a következő hónapok nem fosztják meg az önálló létezés és cselekvés minden lehetőségétől. Az 1948. augusztus 3-i tanügyi reform, az „iskolák államosítása”, miként emlegetik, állami tulajdonba vette az egyházi tanintézeteket, saját gépezetébe olvasztotta be a magyar tankerületeket és tanfelügyelőségeket az egész irányítási struktúrával egyetemben, s szellemében és pedagógiaiban is egységesítette a nevelést, az egyedül üdvözítőnek tekintett marxista-leninista világnézetet és a szovjet pedagógiai modellt juttatta egyeduralomra. A 175-ös számot viselő 1948. évi „tanügyi reformrendelet” előírásai szerint a kötelező általános oktatás hétoosztályos – ez a négy elemi és a ráépülő ún. gimnáziumot, az V., VI. és VII. osztályokat ölelte fel –, a szovjet mintájú középiskola pedig hároméves lett, és a VIII. IX. és X. osztályból állt. Ennek elvégzése után lehetett érettségire állni, amit tehát a középiskolások zöme tizenhét évesen tett le. Az államosítás a római katolikus egyház három egyházmegyéjének 468, a két református egyházmegye 531, az unitáriusok 34 és a magyar evangélikusok 7 felekezeti oktatási intézményére terjedt ki, azaz gyakorlatilag az egész hálózatra, köztük sok óvodára, több száz elemi iskolára, nagy számú nevelőintézetre, továbbá az erdélyi magyarság legpatinásabb főgimnáziumaira, tanító- és óvónőképzőire, mezőgazdasági és ipariskolákra, árvaházakra. Elvételükkel az állampolitika olyan csapást mért az egyházakra s rajtuk keresztül a kisebbségi művelődésre, melyet azok a mai napig nem tudtak kiheverni. A kor erőviszonyai a hatékony szembe- szegülést a diktatúrával nem tették lehetővé, de rá kell mutatni, hogy az autonóm iskolarendszer több képviselője, maguk az egyházak tiltakoztak a rablás ellen a népközösség és a történelmi hagyomány nevében. Márton Áron gyulafehérvári püspök október 3-i

körlevelében ítélte el a felekezeti iskolák államosítását, s e dokumentum a történelmi tisztánlátás máig hatóan érvényes bizonyítéka maradt.

Az állami bekebelezést követően egymásnak ellentmondó adatokat közöltek a lapok arról, hogy az egységes magyar iskolahálózat hány és milyen tanintézetből áll. A sajtó szerint Luka László október 20-án 1798 elemiről, 230 (!) középiskoláról, 27 pedagógiai iskoláról, 281 óvodáról tud, november 14-én Kacsó Sándor a Romániai Magyar Szóban már 1758 magyar elemiről, 91 középiskoláról (ebből 23 elméleti, 11 pedagógiai, 57 pedig műszaki) ír.

Dramai hónapok és évek következtek. 1949. november 3-án az állambiztonság egyszerre tartóztatta le az addig ádáz ellenfeleknek számító magyar közéleti személyiségeket, így Csögör Lajost, Szász Pált, Korparich Edét, Kurkó Gyárfást, Méliusz Józsefet, Demeter Jánost és Balogh Edgárt, miután Márton Áron püspök már június 21-én hasonló sorsra jutott. Az állami terror nyílt színrelépése azt célozta, hogy egyaránt és egy időben bénítsa meg a polgári ellenzék, mindennemű önálló politizálás híveit, a magyar művelődési és szövetkezeti életet (Szász és Korparich a szövetkezeti központok vezetői voltak), és félreállítsa egyúttal azokat is, akiknek neve a kommunista hegemonia alatt létrehozott kultúraautonómiával forrott össze. A letartóztatottak közé nem véletlenül került a két jelképes intézmény, a két legfontosabb főiskola rektora, de különben mindenkinek megvolt a maga rétege, csoportja, mely számára intő példaként kellett szolgálnia. (E szempontból a koncepciók perék koholt indokai, vádjai teljességgel mellékesek.)

Az eredményt az 1952-es alkotmány úgy rögzíti, hogy benne már a mindenfokú anyanyelvű oktatás joga szerepel a kisebbségekről szólván, az időközben „időszerűtlenné vált” szervezési jogositvány nélkül. Ezt követően gyakorlattá lett, hogy felváltva, hol a jogi normát igazították hozzá az előzőleg elszegényített valósághoz, hol egy új jogfosztó intézkedés vagy törvénycikkely segítségével nyirbálták tovább a korábbi legálisan garantált lehetőségeket.

A Magyar Autonóm Tartomány 1952-ben történt létrehozása tárgyunk szempontjából azt jelentette, hogy mindaz, ami megmaradt a 44–48-as időszak megtépzott örökségéből – bizonyos nyelvi, szervezeti személyzeti adottságok, előnyök –, területileg a tömbmagyarság által lakott országrészre összpontosítva, megtüretett még pár évig (1960-ig, illetve 1968-ig), s ennek 201 elemi, 9 közép- és két főiskola látta kezdetben hasznát.

Mivel a hatalom sikere teljes volt, 1955-ben a Bolyai Tudományegyetem fennállásának tizedik évfordulóját már börtönből szabadult volt rektorainak, tanárainak jelenlétében ünnepelhette meg. A rövid ideig tartó átmeneti enyhülést, melynek köszönhetően különben a csángóföldi iskolák két újabb évre kegyelmet kaptak, másik repressziós hullám követte. Közbevetőleg: az utolsó moldvai magyar iskolát 1958-ban zárták be; a csúcsidőszakban 78 elemi és ún. egységes gimnázium, valamint a bákói tanítóképző működött. E tanintézetek valahonnan a tizennyolcadik századból próbálták a jelenbe átvezetni a leszakadt, mesterségesen is elszigetelt népcsoportot.

1956-ot követően Romániában nem csupán a desztalinizáció maradt ismétetlen el, de újabb letartóztatási hullám separt végig a magyar értelmiségiek során, ettől kezdve vált állandó jelszavává és rögeszméjévé a hatóságnak a kisebbségi „nacionalizmus” és fő megnyilatkozása, a „szeparatizmus” elleni harc. Éveken át tartó átszervezések folytak a magyar iskolák függő helyzetbe hozatala érdekében: a román tanintézetekkel egyesítették és azok tagozataivá fokozták le őket, szigorúan alkalmazták az iskolák körzetesítését stb. A kiszolgáltatottság minden további manipulációnak tág teret nyitott. 1959-ben magának a későbbi diktátornak a vezényletével, a Bolyai Tudományegyetemet beolvasztották a Victor Babeş Tudományegyetembe. Az egyesítést a paritásos megoldás ígéréstével viték véghez, de a megállapodást már az első közös tanévben sem tartották be, a magyar tagozat évről évre és tanszékről tanszékre fokozatosan veszített pozícióiból, tanári karának utánpótlása elakadt,

s idővel majdnem teljesen leépült. Végül, mivel a magyar tagozatnak külön felvételi keretszámai nem voltak s a beiskolázási szám pedig rendkívüli módon lecsökkent, a felvételen oly kevés magyar diák jutott be, hogy az is kétségessé vált, indul-e magyar csoport (hét diákból kellett legalább állnia) az adott évfolyamon vagy sem. A magyar középiskolákat szintén összevonták román líceumokkal, mint például Brassóban; másutt, így a Székelyföldön, Kolozsvárt, Szatmárnémetiben, Nagyváradon stb. román tagozatokat indítottak a magyar intézetekben. A diktatúra utolsó évtizedében az osztályok és fősztályok, tagozatok közti egyenlőtlen elosztása a lakosság és a diákság nemzetiségi összetételének diszkriminatív semmibe vétele, az informális nyomásgyakorlás következtében egyre több középiskolás korú tanuló kényszerült román osztályba iratkozni. Hogy az oktatáspolitikai boszorkánykonyháján mit főznek ki a nemzetiség rovására, azt a nemzeti történelem-tankönyvek új hangsúlyai jelezték már Ceaușescu pártvezér fellépte (1964) előtt. A Gheorghiu-Dej halála utáni új kurzus mégis a fellélegzés pár évével köszöntött be, de rövidesen minden eddiginél brutálisabban jelentkeztek a régi tendenciák, s végül nyíltan az erőszakos beolvasztást tették meg a oktatáspolitikai fő feladatává. Előállott az az abszurd helyzet, melyben a kisebbségi tagozatok önmaguk minél előbbi felszámolásában kellett volna hogy közreműködjenek. Az 1971-es ún. kis kulturális forradalom, annak 1976-os második szakasza, a szaklíceumok felállítása, a régi intézetek ki tudja hányadik átalakítása új elemeket vitt a tervszerűen kibontakoztatott elnyomás rendszerébe, s az anyanyelv használatának további leszűkülésével járt. Így 1973-ban feltűnik a „kultúrzonás” idők relikviái közül, hiperkorszerű elvvé felkenve, egy új rendeletben a tannyelvi és polgárjogi egyenlőtlenség nyílt deklarálása, minden esélyegyenlőség felrúgása: „azokban a községekben, amelyekben az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató iskolák működnek, román tanítási nyelvű tagozatokat vagy osztályokat kell szervezni, függetlenül a tanulók számától.” (Az 1973-ban kiadott, 273-as számot viselő tör-

vényerejű rendelet eme előírását az 1995-ben elfogadott tanügyi törvény egyik cikkelyében mint új vívmányt ismételten szentesítik.)

A szervetlen, erőszakos iparosítás kiváltotta népességmozgások, a magyar közösségek és nyelv térvesztése, a szűk keresztmetszetek az anyanyelvű képzésben és a társadalmi érvényesülésben, rendkívül kedvezőtlenül hatottak a nemzetiségi oktatásra. Kiviláglik ez még a propagandisztikus célokból megszerkesztett, a nyolcvanas évek legelején kiadott kötetből is. Előre kell bocsátanunk, hogy a kötelező általános oktatást közben tíz osztályra emelték; a brutális születésszabályozási intézkedéseket is figyelembe kell vennünk. A táblázat ugyanis az 1957-es és a huszonkét évvel későbbi helyzetet veti össze:

	1957	1979	Növekedés	
			Szám	Százalék
A magyar ajkú lakosság száma	1 589 543	1 705 810	116 267	7,3
A magyar tannyelvű iskolák növéndékeinek száma	212 767	278 518	65 751	31
az alábbi megoszlásban:				
– óvodák	36 006	54 161	18 155	54
– általános iskolák	155 650	187 941	32 291	21
– líceumok és szakiskolák	21 111	36 416	15 305	73

A táblázat alatt a következő bekezdés található: „Sok magyar nemzetiségű szülő és ifjú választása román nyelvű iskolára esik. Ennek megfelelően az 1978/80-as tanévben 83 885 magyar nemzetiségű óvodás és tanuló román nyelvű intézetben tanult: 19 651 gyermek óvodában, 42 244 elemi iskolában és gimnáziumban, 21 990 pedig líceumban.” (*A romániai magyar nemzetiség*. Szerk. Koppándi Sándor, Bukarest, Kriterion, 1981, 193. old.)

A további hanyatlás érzékeltetésére átveszünk egy másik táblázatot Antal G. László *A magyar nemzetiség helyzete Romániában* című alapos tanulmányából:

A magyarul tanuló diákok számának alakulása Romániában
az általános és középiskolákban, 1976–1986

Évszám	Általános iskolák		Középiskolák	
	szám szerint	az összes diák %-ában	szám szerint	az összes diák %-ában
1976	171 974	5,64	26 417	2,97
1980	179 569	5,42	28 568	2,91
1985	80 806	2,66	16 284	1,31
1986	60 000 (számított adat)	2,00	16 000	1,31

Debreczi és Murvai szerint az 1989–1990-es tanévben, tehát az átiratkozott diákokkal együtt, a líceumi magyar tagozatokra az ország középiskoláinak 2,5%-a járt. Az adat tulajdonképpen igazolja e hipotézist (*Romániai Magyar Szó*, 1991. júl. 12.).

A közvetlen 1989 előtti évek legkirívóbb hivatalos visszaéléseit az egyetem magyar végzettjeinek, így a tanároknak is a Kárpátokon túli megyékbe, nem saját szakmai területre való kihelyezése jelentette, s ugyanakkor a csak románul tudó fiatal tanárok betelepítése a Székelyföldre most már nem csupán közép- hanem általános iskolai, majd a maradék magyar igazgatók leváltása. A következő lépés nyilván a magyar tanári kar fokozatos szétszórása, leépítése és egy erőszakkal kikényszerített totális tannyelvcsere lett volna, mely az anyanyelvi irodalmat amolyan ötödik kerék szerepre kárhoztatta volna, mellőzhető, ún. fakultatív tantárgyként. Az általános anyagi nélkülözés és a képtelen formákat öltő, megszigorodott állambiztonsági terror légkörében a szétzilált szülői és tantestületi csoportok a reménytelen védekezés állásaiba szorultak vissza. A hivatali vezetés soha nem látott méreteket öltött.

Még egy idézet Antal G. László dolgozatából, hogy meglegyen az összehasonlítási alapunk főiskolai vonatkozásban is: „Az 1970–1980 a romániai egyetemi oktatással kapcsolatban elszórtan közzétett adatok [...] összesítése alapján megállapítható, hogy a magyarokkal szemben alkalmazott *numerus clausus* ezekben az években 5,38–5,60% között mozgott. A népszámlálás szerint or-

szágos arányszámunk 1966-ban 8,6% volt, 1977-ben pedig 7,9%, valójában ez a szám, óvatos becslés szerint is, 1977-ben 9.3%-hoz állt közelebb, vagyis az alkalmazott érték a lélekszám szerinti numerus claususnak alig 60%-a. [...] Ez azt jelenti, hogy például az 1977-ben a romániai egyetemeken nappali tagozatokon tanuló 7497 magyar hallgató helyett, tényleges számarányuknak megfelelően, legalább 12 000 hallgatónak kellett volna tanulnia. (A valóságos oktatási igényt természetesen nem lehet az ország népességén belüli arányszám alapján mérni, ez az adott közösség polgárjog-sultsági szintjével függ össze. A magyarok esetében a tényleges igény a számításunkban alapul vett 9,3%-nál [...] minden bizonnyal magasabb” *Limes*, 1989/1, 118. old.).

Debreczi és Murvai körülbelül 7100-ra teszi az 1989–1990-es tanév romániai magyar egyetemi hallgatói számát a rendelkezésükre álló arányszámból következtetve. (*Romániai Magyar Szó*, 1991. júl. 18.).

1989 decemberében ütött a diktatúra utolsó órája, s a kisebbségi tanári kar és diákság a felszabadulás rendkívüli élményét élte meg. Részben a megnyíló lehetőségeket is ki tudta használni, ámbátor ezek a 90-es év vad manipulációi miatt ismét elmaradtak az igényektől. 1990 januárjában tanulók ezrei iratkoztak át a téli vakáció után megnyíló új magyar osztályokba, nőtt az önálló magyar általános iskolák száma, több évszázados középiskola nyerte vissza eredeti jellegét, a tantestületek demokratikus úton választottak igazgatókat, ahol mód volt rá – a szakoktatásba, valamint a történelem és földrajz tanításába is – bevezették az anyanyelvet, új szellemű diáktanácsok alakultak, hat éven keresztül minden ostoba tilalmat sutba vágta, szabadon építhették testvériskolai kapcsolataikat. E hat év mérlege pozitív, de korántsem kielégítő. Két minisztériumi fő-tisztviselő évente elkészíti és közzéteszi a kisebbségi oktatásügy statisztikai elemzését – okvetlenül üdvözlendő újítás –, az 1992–1993-as tanévről szólóból idézzük az előző három év adatainak összevetéséből levont következtetéseket. Előbb egy táblázat a beiskolázási mutatókról:

Oktatási fokozat	Országos beiskolázási szám 1992–1993-ra	Magyar beiskolázási szám	%
1. Óvodai oktatás	752063	49255	6,5
2. Elemi oktatás	1201229	60726	5,1
3. Gimnáziumi oktatás (V–VIII.)	1339555	68153	5,1
4. Líceumi oktatás	714013	31196	4,4
5. Szakiskolai és posztliceális oktatás	390661	7587	1,9
Összesen	4397521	216917	4,9

„A táblázat adatai alapján legalább két lényeges következtetést vonhatunk le:

1. A magyarul tanuló fiatalok az országosan nyilvántartott tanulói létszám 4,9%-át teszik ki. Ez az arányszám 2,2%-kal kisebb, mint a magyarság hivatalosan nyilvántartott részaránya Romániában, azaz: a 4,9% 2,2%-kal kisebb, mint a 7,1%.

2. A magyar nyelven tanulók arányszáma az óvodától a líceumig 6,5%-ról 4,4%-ra csökkent (2,1%), míg a szakiskolai és a posztliceális osztályok viszonylatában csak a szimbolikus 1,9%-ig jut el.

Láttuk, hogy az idén magyarul 216 917 fiatal tanult. Az 1990–1991-es tanévben ez a szám 235 912 volt. Az idén tehát 18995 tanulóval volt kevesebb iskoláinkban, mint 1990-ben. A magyarul tanulók száma az 1991–1992-es iskolai évhez viszonyítva is 5909 tanulóval (2,7%) csökkent. Az abszolút számok tehát csökkenő tendenciát mutatnak, a viszonyítási arány mégis az 1990–1991-es tanévhez mérten 4,7%-ról 4,9%-ra növekedett. Ennek az a magyarázata, hogy az országos tanulólétszám szintén csökkenő tendenciát mutat a következőképpen: 1991-hez viszonyítva 12%-ot, 1992-höz viszonyítva pedig 3,5%-ot” (Debreczi Árpád–Murvai László: *Az 1992–1993-as tanév mérlege*. Romániai Magyar Szó, 1993. júl. 3–4.).

Kétélyeket fogalmaz meg a dolgozat a románul tanuló gyerekekre vonatkozó hivatalos adatokkal szemben: „Az idén kapott adatok szerint az 1992–1993-as tanévben 57 080 magyar nemzetiségű fia-

talt írtak be román óvodákba és iskolákba. Ha ezt a számot hozzáadjuk a fentebb közölt tanulói létszámhoz, megkapjuk, hogy Romániában összesen 273 997 magyar nemzetiségű fiatal jár magyar vagy román oktatási nyelvű iskolába. Ez a szám az ország összes óvodásainak és iskoláinak a 6,2%-a. Miért csak ennyi? Miért nem a magyar lakosság 7,1%-os részarányához közelebb álló szám? Az eltérés abból adódik, hogy azoknak az iskoláknak az esetében, melyekben a román tanítási nyelvű osztályokba sok magyar tanuló jár, a vezetőség nem közli jelentéseiben a valós helyzetet. Miért kell fenntartással kezelni az igazságot? Abban az esetben, ha a magyar gyermekek szülei szorgalmaznák az anyanyelvű oktatást, több román tanítási nyelvű osztály felszámolódná, és minden egyes megszűnt osztály két tanári állás megszűnését vonja maga után. Az adatok kozmetikázásának van másik oka is: az 57 080 románul tanuló magyar gyermek az összes nyilvántartott magyar fiataloknak a 21%-a. Eszerint anyanyelven tanul 79%. Ez nem rossz arány. Ha azonban a magyar gyermekek számát csak a hivatalosan elfogadott részarány szerint számítjuk, ez kb. 310 000 magyar nemzetiségű tanulót jelent. Eszerint tehát csak a magyar tanulók 70%-a tanul anyanyelvén, 30%-a pedig románul. Lám miért van szükség bizonyos szám adatok kozmetikai kezelésére! Szerencsére, a hivatalos adatok logikája nem zárja ki a számok logikáját. A kettőnek egyeznie kellene, s ha nem egyeznek, már az is tanulságul szolgál.”

Az országos átlag eltakarja a tényt, hogy a megyék jó részében, szórványkörülmények közt a tanulók fele-háromnegyede már nem tanul anyanyelvén, itt a nyelvi asszimilációt az iskola feltartóztatni nem fogja tudni.

Iskoláink versenyképességét nem növeli, hogy bennük sok a képzetlen pedagógus. A magyar oktatásban dolgozó 14 430 óvónő, tanító és tanár csupán 71,83%-ának, azaz 10 272-nek volt meg a megfelelő végzettsége az 1994–1995-ös tanévben. Nem titok, hogy e hátrány főleg a vidéki általános iskolákat sújtja. Az 1995–1996-os tanévben létező tanintézeteknek óvodától a középiskoláig kö-

rülbelül 4000 képesített pedagógusra lett volna szükségük, tételekre lebontva 900–1000 óvónőre, ugyanannyi tanítóra, 1800–1900 általános és legalább 500–600 középiskolai tanárra (Debrecezi Árpád—Murvai László, *Romániai Magyar Szó*, 1995. szept. 28.).

Az idézett statisztikai elemzés szerint, a képzett pedagógusok hiánya a kisdedóvókban és elemi iskolákban pár év alatt felszámolható, a felsőbb tagozatok ellátása diplomásokkal már jóval nehezebb, a tanárképzés ugyanis messze elmarad a kívánalmaktól. 1990 után ugyan feléledt a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata (és a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet magyar tagozata), új csoportok, új szakok indultak olyan karokon is, ahol legfeljebb már hírmondó maradt a magyar diákságból, vagy még az sem. Igaz, a kolozsvári zene- és képzőművészeti főiskolán a nyolcvanas években felszámolt magyar tannyelvű oktatás, akárcsak a temesvári műszaki egyetemen vagy a marosvásárhelyi tanárképző főiskolán még mindig csodatevő feltámasztójára vár. Az 1990 után tucatszám megnyíló új állami és magánegyetem között egyetlen magyart sem találunk; önerőből és alapítványi támogatásból csupán ún. távoktatási formákkal való kísérletezésre futotta, magyarországi előadókkal és hétvégi foglalkozásokkal, külföldi vizsgáztatással. A diplomahonosítás jogi rendezetlensége, nehézsége miatt ez akár további agyelszíváshoz is vezethet. Az RMDSZ oktatásügyi főosztályának nincs pontos kimutatása a belöldi egyetemeken tanuló magyar diákokról, ezek számát ma 9–10 ezerre becsülik. A fent idézett lapszámban a szerzők szerint körülbelül 8300 (4,5%) magyar nemzetiségű egyetemi és főiskolai hallgató volt az 1900–1991-es tanévben, e szám tehát úgyszólván stagnál, mikor pedig már akkor is 13–14 ezernek kellett volna lennie a magyar kisebbség 7,2% arányszáma alapján – és még nagyobbak a szükségletek szerint. A Magyarországon tanuló kb. kétezer diáknak pedig csupán ötöde kíván hazatérni.

A tanárképzés, az elégtelen keretszámok fenti adataiból is látható, hogy átgondolt kisebbségi érdekű oktatáspolitikai érvényesítésé-

ről nemigen lehetett szó a 89-es fordulatot követő években. Mindennek a tetejébe a román parlament olyan új tanügyi törvényt fogadott el 1995 nyarán, mely nem egyéb, a kisebbség érdekvédelmi szervezete szerint, a nyolcvanas évek diszkriminatív gyakorlatainak jogi szentesítésénél, bizonyos vonatkozásban pedig visszalépést jelent a diktatúra jogszabályaihoz képest is. Így elemi emberi jog megsértésének tekintik, és okkal, hogy a törvény előírásai szerint a szakoktatás, az ország földrajzának és történetének tanítása, valamint a felsőoktatási felvételi csak az állam hivatalos nyelvén, tehát románul történhet; hogy a felekezeti iskolahálózat visszaállítását megakadályozza, az egyházi javak államosítását véglegessé teszi, s a magán és állami iskola mellett felekezeti iskolatípust nem engedélyez; hogy minden helységben román osztályok indítására kötelez, akár van rá igény, akár nincs; hogy az anyanyelvű felsőoktatást tanár- és művészképzésre szűkíti; hogy az iskolai belső demokráciát semmibe veszi stb.

3. A SAJÁT TAPASZTALAT

1967-ben érettségiztem a tizenegyedik osztály elvégzése után, s kis- és középiskolás koromról olyan emlékeket őrzök, melyek az iskolai légkör s a tanári viselkedés kényszerű merevségéről, jó adag érzelmi ridegségről tanúskodnak. Mesélni tudnék a gyermek- és játékidőben pionírtevékenység formalizmusáról, amin nincs miért csodálkozni, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermeket amolyan kis felnőttként kezelte az iskola. A közösségiség követelményének állandó emlegetése a kívülről irányított csoportszerkezet szüntelen manipulációját volt hivatva leplezni. A tévészés előtti korban, szórakozási lehetőségekben rendkívül szegény körülmények közt éltünk. Az agyonszabályozott létformára jellemző, hogy a hatvanas évek elején „mozilátogatásra” külön osztályfőnöki írásos engedéllyel s a benne feltüntetett „szülői kísérettel” volt, lett volna szabad járnunk,